

28 жовтня 2016 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. С. 108–110.

2. Кубальський В.Н. Кримінально-правові проблеми протидії тероризму в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2007. 199 с.

3. Стефанчишен Р.В. Міжнародно-правове регулювання боротьби з піратством та актами тероризму на морі: дис. ... д-ра філософії: 081. Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2021. 211 с.

4. Куршев М. Проблемы борьбы с морским пиратством. Государство и право. 1999. № 12. С. 66–72.

5. Панов В.П. Международное уголовное право: учеб. пособие/ В.П. Панов. М.: ИНФРА, 1997. 320 с.

Кузнецов Віталій Володимирович,
професор спеціальної кафедри № 2
Інституту Управління державної охорони
України Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, доктор
юридичних наук, професор;
Кузнецова Лариса Олександрівна,
старший викладач кафедри кримінального
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

НАРУГА НАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Як відомо, у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту української мови як державної» (№ 5670 від 17.06.2021), в якому пропонується встановити кримінальну відповідальність осіб, які вчинили публічну наругу над українською мовою як державною [1].

Підстави криміналізації такого діяння, пов'язані із суспільно-політичною ситуацією в Україні. На думку автора законопроекта Є. П. Богущкої, «Україна зіштовхнулася із військовою агресією Російської Федерації, яка, зокрема, виправдовується захистом російської мови на території України ... Крім того, трапляються і випадки публічної наруги над українською мовою зі сторони громадян України, що є ще більш небезпечним явищем враховуючи можливість для таких громадян обіймати державні посади чи посади в органах місцевого самоврядування та розповсюджувати свій негативний вплив» [2]. Тому метою законопроекту визначено: «1) захист державного статусу української мови від публічної наруги; 2) притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили публічну наругу над українською мовою як державною; 3) посилення протидії пропаганді проти української мови» [2]. Проект пропонує

доповнити Кримінальний кодекс України (КК) новою статтею 338-1 «Наруга над українською мовою як державною», яка складається з однієї частини («публічна наруга над українською мовою»), та передбачає за такі дії покарання у виді штрафу від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт на строк до шести місяців або позбавлення волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років [1].

Поява такого проекту, на перший погляд, була пов'язана з набранням чинності більшої частини норм Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 та визнання Закону конституційним, згідно з Рішенням Конституційного Суду № 1-р/2021 від 14.07.2021.

Однак, дослідження законопроектної діяльності Верховної Ради України дозволило встановити, що таке питання вже було предметом розгляду народних депутатів України.

Пригадаймо три варіанти проектів щодо встановлення кримінальної відповідальності за наругу над державною мовою.

28 січня 2011 р. народний депутат України А.П. Яценюк запропонував проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо запровадження кримінальної відповідальності за наругу над державною мовою та мовами національних меншин України) № 8031 (01.02.2011 – відхилений парламентом; повторно поданий та зареєстрований 28.02.2011 № 8092-1; 07.09.2011 – відхилений парламентом), в якому була запропонована ст. 338-1 КК такого змісту: «Стаття 338-1. Наруга над мовою

1. Публічна наруга над державною мовою України – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Публічна наруга над мовами національних меншин України – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців або позбавленням волі на строк до двох років» [3].

Народний депутат України Ю.В. Гнаткевич 9 лютого 2011 року запропонував подібний проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо запровадження кримінальної відповідальності за наругу над державною мовою та мовами національних меншин України) № 8092 (знято з розгляду Комітетом – 07.07.2011), в якому запропонована така редакція модельної ст. 338-1 КК «Наруга над мовою»:

1. Публічна наруга над державною мовою України – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами строком до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років.

2. Публічна наруга над російською мовою та іншими мовами національних меншин України – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами строком до двохсот сорока годин або виправними роботами на строк до двох років» [4].

Можемо констатувати майже тотожність вказаних законопроектів. Різниця полягає в тому, що, по-перше, проект від 9.02.2011 № 8092 не деталізує таку кваліфікуючу ознаку як публічна наруга над російською мовою (ця ознака цілком охоплюється публічною наругою над мовами національних меншин України); по-друге, проект від 28.01.2011 р. № 8031 передбачає більш суворі покарання (позбавлення волі, арешт) ніж інший.

Вказані законопроекти отримали негативні висновки Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 24.02.2011 та 24.03.2011, зокрема з таких обставин: відсутнє визначення у модельній нормі оціночного поняття «публічна наруга над мовою»; «поняття «наруга» може застосовуватися лише щодо живих істот (людей, тварин, птахів тощо) та об'єктів матеріального світу (наприклад, наруга над державними символами). Що ж стосується державної мови, то саме по собі негативне ставлення до неї не може розцінюватися як наруга»; «незрозумілим є підхід ініціатора законопроекту щодо виділення у частині другій статті 338-1 КК окремо такого діяння, як публічна наруга над мовами національних меншин України, з встановленням менш суворої санкції у порівнянні з аналогічними діяннями стосовно державної мови України» [5].

Третій варіант парламентарі (М.Л. Княжицький та ін.) намагалися реалізувати у проекті Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 09.06.2017 № 5670-д, який передбачав доповнення частини першої статті 338 КК таким складом злочину «публічне приниження чи зневажання державної мови». Слід зауважити, що від таких пропозицій парламентарі відмовилися перед поданням законопроекту на друге читання, через зауваження Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 10.09.2018, яке вважає, «що чинне законодавство уже містить правові норми, достатні для притягнення до адміністративної, а у певних випадках і до кримінальної відповідальності тих осіб, які допускають публічні прояви зневаги до державної мови. Тому потреби у виділенні відповідних діянь в окремий злочин немає» [6].

Відповідні законодавчі пропозиції, отримали схожі зауваження від Міністерства культури та інформаційної політики України, Головного науково-експертного управління Верховної Ради України та громадських організацій (Центр демократії та верховенства права).

Слід погодитися з вищевказаними зауваженнями, оскільки модельна норма не відповідає принципу юридичної визначеності. В Рішенні від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 Конституційний Суд

України наголосив, що «дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність, є особливо важливим з огляду на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини» (абз. 7 п. 3 мотивувальної частини).

Вказані законопроекти є досить подібними, спрямовані на вирішення переважно одного питання – кримінально-правової охорони української мови як державної.

Слід відмітити, що аналіз як історіографії українського кримінального законодавства, так і зарубіжного законодавства не дозволив виявити подібні кримінально-правові норми. Отже, можемо засвідчити про унікальність національного підходу щодо кримінально-правової охорони державної мови.

На нашу думку, будь-яка криміналізація повинна мати наукове підґрунтя. На жаль, жодна з пояснювальних записок до вказаних законопроектів не передбачає реальних науково обґрунтованих аргументів щодо криміналізації таких дій. Ми неодноразово ставали свідками ситуацій, коли криміналізація певної асоціальної поведінки не мало реального кримінологічного ефекту. Пригадаймо Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення особистого голосування народними депутатами України на пленарних засіданнях Верховної Ради України» від 19.12.2019, яким була встановлена кримінальна відповідальність за здійснення народним депутатом України на пленарному засіданні Верховної Ради України голосування замість іншого народного депутата України (ст. 364-2 КК). Сьогодні нам відоме єдине кримінальне провадження за вказаною нормою (до речі, з лютого 2021 року так і не реалізоване), що не відповідає реальній ситуації. Це продовжує наявну тенденцію криміналізації діяння без належного наукового обґрунтування.

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновки:

1) проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту української мови як державної» (№ 5670 від 17.06.2021) спрямований на кримінально-правову охорону української мови як державної;

2) використання компаративного та історико-правового методів дослідження дозволяє стверджувати про унікальність криміналізації таких дій;

3) конструкція відповідного складу кримінального правопорушення не відповідає принципу «юридичної визначеності» та потребує суттєвого доопрацювання після проведення кримінологічного дослідження та визначення об'єктивних підстав криміналізації таких дій.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України: проєкт Закону України № 5670 від 17.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72265
2. Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України: Пояснювальна записка на проєкт Закону України № 5670 від 17.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72265.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запровадження кримінальної відповідальності за наругу над державною мовою та мовами національних меншин України): проєкт Закону України № 8031 від 28.01.2011. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jf67300i?ed=2011_01_28.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запровадження кримінальної відповідальності за наругу над державною мовою та мовами національних меншин України): проєкт Закону України № 8092 від 09.02.2011. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF68S00I.html.
5. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 24.02.2011 на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запровадження кримінальної відповідальності за наругу над державною мовою та мовами національних меншин України)» № 8092 від 09.02.2011. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/XF68S00A.html.
6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: проєкт Закону України від 09.06.2017 № 5670-д. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994.

Ландіна Анна Валентинівна,

старший науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОБМЕЖЕНО ОСУДНИХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Осудність є однією з обов'язкових ознак суб'єкта злочину, яка визначає ступінь усвідомлення особою характеру своїх діянь та можливих наслідків, а також волевиявлення під час здійснення злочинної діяльності. Але не завжди кримінальні правопорушення вчинюються особою, яка повною мірою усвідомлює свою діяльність та може нею керувати. Цей стан називають обмеженою осудністю.

Обмежена осудність суб'єкта кримінального правопорушення може бути обумовлена специфічними станами особи, які викликають у